

Nobelistikong Kompulsiyon: Pagbasa sa Moog (1991)

Chuckberry J. Pascual

“Tuwina, pag may nilulutas, munti ma’t masaklaw na suliranin, sumasangguni ka sa nakalipas. At mag-isa ka man, o may kasama, pilit na lalakbayin mo ang nakaraan. Maglalakbay ka: maghahanap, magsasaliksik, manghihinagap. Ang nakaraan mo’y ngangyunin.”

B. S. Medina, Jr. (19)

Sa *Beyond the Pleasure Principle*, ibinahagi ni Freud ang kuwento ng isang batang naglalaro gamit ang isang bolang nakakabit sa sinulid. Aniya, pirmi itong ipinupukol ng bata palayo, iyong hindi na nito makita ang bola, at pagkuwa’y hinihila itong muli gamit ang sinulid. Nakilala ang kasong ito bilang “*fort-da*” na ang ibig sabihin ay “nawala” (*fort*) at “narito” (*da*). Binigyang kahulugan ito ni Freud bilang pamamaraan ng bata upang matanggap ang pag-alis ng kaniyang ina. Naging isang uri ng ehersisyo ang pagkawala at pagbabalik ng bola sa pinagdaraan ng bata. Nagiging katanggap-tanggap ang pagkawala, dahil sa pag-aabang sa dulot na lugod (*pleasure*) ng pagbabalik. Nakakatulong rin ito upang makasambot ng kapangyarihan ang bata sa sitwasyon na tila wala siyang kontrol. Sa pagbabanyuhay ng pag-abandona bilang isang laro, isa na siyang *aktibong* ahente, sa halip na *pasibo* lamang, na naghihintay sa tuwina. (Freud 8-10)

Mahalaga ang interpretasyong ito ni Freud sa larong fort-da sa pag-unawa ko sa mga akda ni B. S. Medina, Jr. Tulad ng batang inuulit-ulit ang

pagpukol at paghila sa bolang may sinulid, inuulit-ulit din ni Medina ang ilang elemento sa mga nobela. Ito ang dahilan kung bakit isasangkot din ang mga nobelang *Salingdugo* at *Huling Himagsik* bagaman ang pangunahing tatalakayin sa papel na ito ay ang nobelang *Moog*. Kung ang takot na maiwan (fear of abandonment) ang problemang tinatangkang lutasin ng batang naglalaro ng fort-da, ang iminumungkahi ko namang nilulutas ni Medina sa kaniyang mga nobela ay ang trauma ng panghihimasok ng bansa sa kaniyang pamilya. May partikular na tuon rin sa isyu ng kolaborasyon, na matingkad na inuusisa sa tatlong nobelang ito.

Pagtukoy sa moog

Ang *Moog* ang unang nobela ni B. S. Medina, Jr. Taong 1991 ito unang inilimbag, at nagwagi sa Gawad Palanca noong 1993. Maigsi lamang ang nobela: binubuo ito ng apat na kabanata. Sa kabila nito, malawak ang panahon na sinaklaw ng akda. Taong 1941 hanggang sa pananakop ng mga Hapon ang saklaw ng unang kabanata, habang maipagpapalagay naman na tapos na ang EDSA Revolution sa mga sumunod na kabanata. Sa kabila nito, tila ikinukuwadro ni Medina ang kaniyang nobela higit bilang isang nobelang domestiko, kaysa nobelang historikal.¹ Narito ang nakalagay na paglalarawan sa nilalaman ng aklat:

Bawat tao ay isang moog. Isang hugis ng kamalayan, isang hubog ng pagkatao. Bawat supling ng tao ay isang bagong moog: bagong kamalayan, bagong pagkatao. Ang nobelang ito ay kasaysayan ng ipinagpapalagay na unang moog, pinagmulang moog na di maitatawang mag-iiwan ng kaniyang tanda---matiim, matibay. Kasaysayan ito ng isang pamilya---Enrico, Vi, Rel, Ruso, at Risa---na may moog na pinagmulan, at bawat isa sa kaanak ay nagtatayo ng moog na di makakawala sa kamalayang-mula na iyon. May inihahabilin ang nobelang ito: sapagkat may pinagmulan, may uuwian din nga kung iibigin, kung mamarapatin.

---

¹ Batid kong hindi naman eksklusibo sa isa't isa ang domestiko at historikal (maaari namang magkaroon ng nobelang domestikong historikal, halimbawa), ngunit para sa papel na ito, ang distingksiyon na tinutukoy ko ay kung alin ang mas binibigyang timbang sa nobela: ang nobelang domestiko ay mas may pagpapahalaga sa mga isyung personal, at ang nobelang historikal ay iyong mas pagtutuon sa mga malalaking puwersang pangkasaysayan, kundi man pambansa, at kung paanong nahuhubog nito ang takbo ng naratibo.

Gayunpaman, walang alinmang panghabangpanahon.
Maging ang moog. (n.p.)

Sapin-sapin ang pagpapakahulugan dito ni Medina sa salitang moog. Una, patungkol ito sa mismong indibidwal na gumagabay at nagsisilbing tanggulan ng iba. Ang “ipinagpapalagay na unang moog” ay ang ama ni Enrico, ang pangunahing tauhan ng nobela. Maaari ring patungkol ito sa institusyon ng pamilya, na nagsisilbing moog sa bawat miyembro nito, hanggang sa tulad ni Enrico, ay bumuo na rin ng sariling pamilya, at sa gayon ay magtayo na rin ng sariling “moog.” Ang ikatlong pakahulugan sa moog ay nasa lebel ulit ng indibidwal, pero mas mayroong kinalaman sa kaniyang identidad, sa pagkabuo niya bilang isang subheto na bukod at hindi maaaring pasukin ng ibang tao.

Interesante ang pagpili sa salitang moog para ilarawan ang katangian ng indibidwal at pamilya, dahil sa paglalarawan ni Medina sa pangako nito ng kawalang maliw. Una, wala raw maliw ang epekto ng “pinagmulang moog.” Kahit magtayo na ng sariling moog ang mga indibidwal, hindi pa rin “makakawala” ang mga ito “sa kamalayang-mula.” Ikalawa, sa pagturing sa pamilya at indibidwal bilang moog, na may kahulugang “kuta o tanggulan” (*UP Diksiyonaryong Filipino*, 569), kakambal nito ang konotasyon ng panganib. Mahalagang sumuling sa moog, ang maging isang moog, upang maging ligtas mula sa mga (inaasahang) atake. Kakapal pa ang pangako ng panganib kapag isinaalang-alang ang pagtatapos ng sipi mula kay Medina: “walang panghabangpanahon. Maging ang moog.”

Ngayon, batay sa mga ito, maaaring ipagpalagay na para kay Medina, ang impluwensiya ng magulang (ang pangunahing moog) ay walang maliw, na kaya nitong saklawan ang buhay pamilya ng anak, kahit na ang anak na ito ay bumuo na rin ng pamilya. May implikasyon ito sa usapin ng pinagmulan (origin). Kung susundan nga ang ganitong lohika, ang haharapin ay isang mahabang kadena ng impluwensiya, na ang dapat tuntunin ay ang bukod-tanging “pinagmulang moog.” Ang pag-unawa ba sa indibidwal kung gayon ay usapin ng pag-unawa sa kaniyang magulang, o sa epekto sa kanya ng kaniyang mga magulang? Usapin ba ito ng orihinaryo?

Saykoanalitiko ang problemang ito, dahil mayroong kinalaman sa mga pasikot-sikot at pagkabuo ng kamalayan ng indibidwal, partikular

sa mga nakalipas na pangyayari sa kaniyang buhay, na nananatiling may impluwensiya sa kaniyang kasalukuyan. Ang usapin ng orihinaryo na nabuksan sa pagpapakahulugan sa moog ay maaaring tugunan ng paghahanap sa primal scene, na para kay Freud ay ang pagsaksi ng isang paslit sa pagtatalik ng kaniyang mga magulang (Freud *Complete Works* 1468-1476).

Sa nobela, malinaw ang pagposisyon sa ama ni Enrico bilang “pinagmulang moog.” Nakatuon ang unang kabanata sa mga karanasan ni Enrico noong kaniyang kabataan. Maaari ngang basahin ang nobela na magsisimula lamang sa ikalawang kabanata, at hindi naman maaapektuhan ang takbo ng kuwento. Pero dahil naroon nga ang unang kabanata, tila ipinapahiwatig ng nobela na ito ang sumisipa sa naratibo: nangyari ang mga nangyari sa mga sumunod na kabanata dahil sa unang kabanata, hindi nakawala ang mga ito sa “kamalayang-mula.” Sa saykoanalisis, ito ang laging binabalikang kabataan; at tunay naman: ang kabanatang iyon ay nagsasalaysay ng kabataan ni Enrico.

Ang trauma ng bansa

Ano ngayon ang maituturing na primal scene ng nobelang *Moog*? Ano ang traumatikong pangyayari na nasaksihan ni Enrico, na siyang dahilan ng kaniyang mga sumunod na desisyon sa buhay?

Naganap ang mga pangyayari sa unang kabanata noong panahon ng Ikalawang Digmaang Pandaigdig. Nagsimula ito sa pagdiriwang ng Pista ng Santo Niño (Medina 1), at nagtapos sa paglilibing sa ama ni Enrico. (36-37) Sa pagitan nito, ipinakita ang pagsasalikop ng personal at pambansang karanasan, na kapwa nagkaroon ng epekto kay Enrico sa mga sumunod na kabanata.

Ipinakilala muna ang ama, si Augusto Gatdula, bilang isang makapangyarihang pigura sa buhay ni Enrico. Isa itong mediko, kuntodo mayroong sariling klinika, ngunit nagsisilbing patnugot sa diyaryo. (7) Ito ang pinuno ng kanilang tahanan na maituturing na kombensiyonal, dahil mayroong malinaw na paghahati sa mga papel: ang ina ang namamahala sa mga gawaing bahay, at ang ama ang inaasikaso (“Si Nanay ang nag-aasikaso sa lahat ng pangangailangan ni Itay—mulang bihisan hanggang pagkain nito.”) (10) Inilarawan ang ina bilang “maliit na babae” na mistulang “kinuyumos na bulaklak” kapag nasa bisig ng lalaki. (8) Habang ang ama ay

“di kalakihang tao, ngunit matipuno ang katawan” (5) at may utos na hindi dapat baliin: ayaw nitong dumarayo ang kaniyang pamilya sa ibang bahay kapag mayroong pagdiriwang; sila raw ang nararapat na dayuhin. (9) Mas tumitingkad ang mga kombensiyonal na katangian na ito dahil umabot hanggang sa panlasa sa kape ng mga magulang ni Enrico: “Matapang magkape si Itay. Nahawa na rin si Inay. Maraming gatas ang panimpla ni Inay. Walang asukal si Itay.” (15)

Angkaniyangmgakapatidnamanaymaituturingdingkombensiyonal. Ang pinagkakaabalahan lang ni Josie, ang kaniyang kapatid na babae ay pag-aasawa, kaya nakabuhos ang atensiyon nito sa kaniyang mga manliligaw (26), habang ang kuya naman niyang si Edgardo, ang bukod-tanging may lakas ng loob na manindigan sa kanilang ama: sumusuway ito sa utos (9), at pumupuslit sa bahay. (11, 14)

Ipinakilala rin sa unang kabanata ang Ninong ni Enrico. Ito raw ay “kakatawan ng Tatay. Kapwa malakas ang kanilang tinig. Mahalakhakin sila kapwa. Kapwa nananabako. Laging may dalang baston si Ninong... Si Tatay man ay mayroon.” (5) Pero hindi natatapos ang pagkakatulad ng dalawa sa pisikal, dahil bumuo na rin si Enrico sa kaniyang isip ng magkatambal na pag-uugali, gawi, at pagkatao ng dalawa: “Sa guniguni ko, si Ninong at si Tatay ay magkaisa ng hilig. Sa pananamit. Sa pananabako. Sa pagbabaston. Sa pag-uusap sa mga bagay-bagay na may kinalaman sa kabuhayan, gobyerno, pulitika, at babae... Para silang magkabiyak na bunga. Anino ng isa ang kabila.” (5-6)

Mahalagang detalye ang pagtaguri sa Ninong at ama bilang “anino” ng bawat isa. (34) Dahil sa takbo ng kuwento, matutuklasan ni Enrico na may mga katangian pala ang kaniyang Ninong na taliwas sa kaniyang mga inaasahan (na bunga naman ng kaniyang kombensiyonal na pagpapalaki): wala pala itong sariling anak, nambababae pala ito, at nang maglaon ay siyang naging instrumento para bumagsak ang kaniyang ama. Gayundin, may mga desisyon ang kaniyang ama, na katunggali ng desisyon ng kaniyang Ninong.

Bagaman masasabing tama naman si Medina sa paglalarawan sa kaniyang nobela bilang domestiko, kung hindi man insular, dahil ang pangunahing layon ay ibahagi ang kasaysayan ng isang pamilya, itinatanghal rin sa kaniyang akda ang intrusyon ng mga usaping bayan sa kanilang mga buhay. Noong kasagsagan ng digmaan, lubos na tumaliwas sa ama si

Edgardo, at naging isang gerilya. (29) Naging gerilya rin ang Ninong ni Enrico. Nang mapaalis ang mga Hapon at bumalik ang mga Amerikano, ito rin mismo ang nagsuplong sa kaniyang ama bilang isang kulaburetor (26-28)

Ang pagkawasak ng imahen ng kaniyang ama, ang pagkakahati ng pamilya dahil sa mga paninindigang pampolitika—kasama sa kompigurasyong ito ang “Ninong” bilang anino ni Augusto Gatdula—ang maituturing na traumatikong pangyayari sa buhay ni Enrico. Nanghimasok ang bansa sa ipinagpapalagay ni Enrico na tahimik na espasyo ng kaniyang buhay, at nahirapan siyang tanggapin ito. Tingnan halimbawa itong pagtatangka niyang bigyan ng katuwiran ang kolaborasyon ng kaniyang ama:

Kulaburetor si Itay. Nakipagmabutihan siya sa kaaway na Hapon. Siya ang nagpatakbo ng peryodiko, pagkat hiling ng may-ari ng pasulatan na halinhan niya ang editor na nagpapanggap na may sakit. May sakit! Walang sakit si Itay. May sakit ang editor. Utos ng Hapon na patakbuhan ang peryodiko. May pamilya si Itay. Wala bang pamilya ang may sakit na editor? Hindi isasapanganib ni Itay ang kaniyang pamilya. (29)

Tila mayroong pagtutol ang nobela sa pakikisangkot ng bansa, dahil ibinababa ng katwirang ito ang lebel ng diskurso mula pambansa patungo sa personal. May pagkilala sa eksternal na puwersa, may pagkilala sa kapangyarihan ng mananakop, ngunit ang pagtutuos ay nasa usapin pa rin ng pamilya. Mababanaag din ang argumentong ito sa naging pahayag ng ina ni Enrico sa kaniyang Ninong: “Ano ba naman? Kilala mo ang kaibigan mo!” (29)---isang asersiyon na ang dapat tingnan ng Ninong ni Enrico ay ang personal na relasyon, ang pagkakakilala niya sa “ubod” ng pagkatao ni Augusto Gatdula, at hindi ang mga politikal na implikasyon ng mga personal na desisyon nito noong panahon ng Hapon.

Hindi na idinetalye ang pinagdaanan ni Augusto Gatdula matapos arestuhin bilang kulaburetor. Basta sinabi na lamang na napawalang sala naman ito, at nang maglaon, inatake sa puso at namatay. (30) Sa burol ng ama, natuklasan ni Enrico ang panibagong aspekto ng buhay nito bilang

anino: nagkaroon ito ng anak sa ibang babae, at hindi lamang sa kung sinong babae, kundi kay Linda, ang kinakasama ng kaniyang Ninong. (36) Hindi na muling binalikan ang aspektong ito ng kuwento,² at sa halip ay ibinulid na lamang sa mga panganib na pinagdaraan sa paglaki ng indibidwal: “Naisip ko na hindi malayong maaagnas na yaong mga tanong na naghanap ng kasagutan nang marami ring pista ni Santo Niño.” (36) Dahil dito, muling nilulusaw ng nobela ang usaping pambayan patungo sa personal, dahil nalalambungan ng personal na intensiyon ang dapat sana’y makabayang desisyon na arestuhin si Augusto Gatdula: aba, pinindeho pala nito ang sariling kaibigan, kaya isinuplong na kulaburetor ng mga Hapon!

Malinis ang pagsasara ng kabanata sa ganitong paraan, dahil nagsimula ito at nagtapos nang may alusyon sa pagdiriwang ng pista ng Santo Niño. Pero may saykoanalitikal na aspekto ring mahuhutok sa pagtatabing ito ng kasaysayan ni Enrico at ng Santo Niño: bagaman lumaki na si Enrico, at “namulat” na sa mga katotohanan ng buhay, nananatili pa rin siyang maliit, nananatiling bata, kahit na siya ay “diyos,” at may kakayahang magtayo ng sariling moog.

Sa mga susunod na kabanata, itinatanghal na si Enrico bilang isang responsableng lalaki na mayroong sariling pamilya. Mayroon siyang tatlong anak, sina Rel, Ruso, at Risa. Pinapalaki niya ang mga ito, kasama ang kaniyang asawang si Vi.

Sa unang kabanata, ipinahiwatig na lumalaki si Enrico na tulad ng kaniyang ama: “Sabi nga ng Nanay ko, gaya ko rin daw ang Tatay ko. Ayaw nang talagang basta magbalita lamang; sinasabayan ng sigabo ng guniguni ang mga sinusulat.” (20) At nagkatotoo ito: sa kanya naiwan ang pinapahalagahan nilang bahay sa Kalamba (49), at salita rin ang ikinabuhay: nagtatrabaho siya dati sa isang sangay ng gobyerno na namamahala sa information service, hanggang sa bumukod at nagtayo na lamang ng sariling negosyo. (53) At kung nanghimasok ang bansa sa buhay ni Augusto Gatdula sa pamamagitan ng pananakop ng mga Hapon, nanghimasok naman ang bansa sa buhay ni Enrico Gatdula nang maganap ang EDSA Revolution. Naritong muli ang isyu ng kolaborasyon sa mapaniil na gobyerno, ngunit sa pagkakataong ito, hindi na dayuhan ang

---

2 Mayroon ding posibilidad na hindi pala talaga baog ang kaniyang Ninong, at nagkaanak sila ni Linda. Pero dahil hindi naniniwala ang Ninong na kaya nga niyang magkaroon ng anak, pinagbintangan niya si Augusto Gatdula. Madali itong isipin, dahil inamin mismo ni Linda na si Augusto ang kaniyang unang inibig.

gobyernong mapaniil. Walang pagbanggit sa pangalan, ngunit malinaw na administrasyong Marcos ang tinutukoy sa nobela. Basahin ang sipi:

Ang tanggapan naming nakikipag-ugnay sa gobyerno ay binubuhay ng administrasyong nanganganib na mapalitan (ibinabadya ng EDSA, at kasaysayan na ang nagtala sa naging pasiya ng bayan). Tanggapan namin ang tumulong sa paghahanda ng isang malawakang *information plan*—para sa ikabubuti ng bayan, sa ikabubuti ng lahat. Isa ako sa mga kasangguning gumuhit ng planong iyon. Itatatwa ko ba? Ang gayong katotohanan ay alam ng aking pamilya. Alam ni Rel, ni Ruso, ni Risa. Tiyak kong kaisa ko si Vi kung magpapasya kami. Hindi kami sumama kay Ruso sa EDSA. (77)

Tulad ng kaniyang ama, naging isang kulaburetor din si Enrico. Tulad din nito, hindi niya ikinahihiya na ginawa niya ito para buhayin ang kaniyang pamilya. Ngunit hindi tulad ng kaniyang ama, na itinulak din sa kolaborasyon ng pagiging pinuno ng neighborhood association (27), wala nang ibang buhay na isinasaalang-alang si Enrico maliban sa kaniyang sariling asawa at mga anak. Kaya bagaman maaaring mabanaagan ng delikadesa ang desisyon na hindi pumunta sa EDSA, higit itong kakikitaan ng nananatiling katapatan sa mga Marcos. Mas titingkad pa ang pagtanaw ng utang na loob sa pagtukoy sa gobyernong Marcos bilang “gobyernong bumubuhay sa aming tanggapan” (78) at sa maluwa na pagtanggap sa stigma ng pagiging loyalista sa pahayag na “Mabuti nang mabuti kung sasangguniin pa rin kami ng kahaliling administrasyon.” (78)

At mula rito, binibitiwan ng nobela ang pakikipag-ugnayan sa bayan—may higing ng pagpapaubaya sa “ibinabadya ng EDSA, at kasaysayan na ang nagtala sa naging pasiya ng bayan”—at itinuon na lamang ang atensiyon sa usaping personal. Dito na inilahad ni Enrico ang problema ng isang magulang—ng isang “pinagmulang moog”—na walang magawa kundi pagmasdan ang unti-unting paglayo ng mga anak, ang pagsasarili ng mga ito, ang pagtatayo, kung hindi man pagguho, ng kani-kanilang mga moog: ang pagbukod ng tirahan at maagang pagtatrabaho ni Ruso, ang pag-aasawa ni Rel, at ang hindi inaasahang pagkabalih ni Risa.

Ang kompulsiyon ng repetisyon

Ayon kay Hartmann, ang kaalaman ukol sa trauma ay mayroong dalawang elemento. Basahin ang sipi:

[T]he traumatic event [is] registered rather than experienced. It seems to have bypassed perception and consciousness, and falls directly into the psyche. The other is a kind of memory of the event, in the form of a perpetual troping of it by the bypassed or severely split (dissociated) psyche. (537)

Labis na insular ang paggamit ng terminong pagrehistro, sa halip na pagdanas. Maaaring unawain ito bilang pagsaksi sa isang pangyayari: mayroong pag-igpaw sa pisikal at aktuwal na pagkasangkot sa dahas ngunit tumitimo sa isip (psyche). At lumilitaw ang mga marka ng dahas na ito, ang pagtimo sa isip, sa pamamagitan ng pag-uulit. Sa kaso ni Enrico, traumatiko ang pagsaksi sa pag-aresto sa kaniyang ama (29). Dito maaaring ugatin ang pag-uulit o kung minsan ay kadoblehan (sa fort-da, iisa ang bolang nilalaro ng bata, pero nagiging doble ito dahil ito ang umaalis at bumabalik na bola) na matatagpuan sa nobela.

Nagdaang panahunan at unang panauhan ang perspektibong gamit ni Medina sa *Moog*, kaya maaaring ituring na pagbabalik-tanaw na lamang ang unang kabanata. Ang pagtingin niya na anino ng isa't isa ng kaniyang ama at Ninong ay maaaring basahin bilang manipestasyon ng pag-uulit at kadoblehan: nang mawala ang kaniyang Ninong at hindi na bumalik, maaari niyang isipin na hindi naman talaga ito nawala dahil kapiling pa rin niya ang kaniyang ama. Nang magbalik naman ito para arestuhin ang kaniyang ama—at ang trauma nga ay gumuho ang kaniyang ideyalisasyon rito—isinasalba pa rin ng kaniyang Ninong ang imahen ng ama, dahil itong huli ang kumakatawan sa batas at katuwiran.

Inilarawan din ni Hartmann ang predileksiyon ng paglalahad ng trauma sa pamamaraang pantastiko. Aniya, “[a]ny general description or modeling of trauma, therefore, risks being figurative itself, to the point of mythic fantasmagoria.” (537) Kadalasan din, ang mga paglalahad na ito ay nagtatangkang maging klinikal at makatwiran (rational). (538) Sa unang malas, realistang nobela ang *Moog*. Maaari rin itong maikategorya bilang

isang nobelang historikal, dahil mayroong pagpapahalaga sa paghubog ng mga makasaysayang pangyayari sa naratibo. Pero kung babalikan ang pagtukoy ni Auerbach sa *Divina Commedia* bilang taluktok ng tinagurian niyang “figural tradition” (*Scenes from the Drama of European Literature* 67-76)—ang pagtawid ng Bibliya mula sa pagiging dokumento ng espesipikong kasaysayan ng mga taga-Israel patungo sa pagiging alegorikal na teksto, i.e. lampas sa kasaysayan—maaaring mabanaag ang kakayahan ng naratibong historikal na maging “fantasmagoriko.” Fantasmagoriko at realistiko ang akda ni Dante dahil mayroon itong reperensiya sa mga historikal na personahe, at naglalarawan ng mga pangyayari sa kabilang buhay.

Realistang nobela ang *Moog* pero may katangian din itong hindi realistiko, na maaaring sabihin na fantasmagoriko. Maaaring ugatin ang katangiang pantastiko ng realismo sa manipulasyon ng panahon. Tingnan halimbawa itong paliwanag ni James Wood ukol sa kontribusyon ni Flaubert sa tradisyon ng realismo sa panitikan, pagkatapos niyang sipiin ang isang eksena sa *Madame Bovary*:

Flaubert perfected a technique that is essential to realist narration: the confusing of habitual detail with dynamic detail. Obviously, in that Paris street, the women cannot be yawning for the same length of time as the washing is quivering or the newspapers lying on the tables. Flaubert’s details belong to different time signatures, some instantaneous and some recurrent, yet they are smoothed together as if they are all happening simultaneously. The effect is lifelike—in a beautifully artificial way. (42)

Maaaring sabihin na lantad naman ang katotohanang ito ukol sa realismo sa simula pa lamang. Representasyon lamang talaga ito, at isang malaking panlalansi na kailangang tanggapin ng mambabasa. Pero sa kaso ng mga nobelang historikal, mas tumitining ang panlalansi, dahil idinadamay ang mismong rekoleksiyon ng mambabasa sa mga aktuwal na nangyari. Nilalabusaw ang nakaraan, nilulusaw sa imahinasyon ng nobelista, at nalulusaw pang muli sa re-imahinasyon ng mambabasa. Sa ganitong pagtingin, halimbawa, maaaring sabihin na may pagkakatulad

ang fantasmagoria na matatagpuan sa *The Book of Urizen* ni Blake, sa rekompigurasyon ng kasaysayan sa mga nobelang historikal, kumbensiyonal man o iyong itinuturing na historiographic metafiction, speculative history, at iba pa.

Matatagpuan ito sa *Moog* na tulad ng *The Book of Urizen*, ay naglalahad ng isang primal scene. (Hartmann 538) At kung ipinosiyon ni Blake ang Paglikha ng Mundo bilang pangunahing trauma ng sangkatauhan, ang intrusyon ng bansa sa institusyon ng pamilya naman ang trauma kay Medina. Tulad ng trauma, mapanakit ito, ngunit sa kabilang banda, ay mapanlikha rin. Sa wika nga ni Medina, ang “pinagmulang moog [ay] hindi maitatatwang mag-iiwan ng kaniyang tanda...” (n.p.)

Hindi lamang nalimita ang naiwang tanda na ito sa isang nobela, kundi umabot sa mga sumunod niyang nobela. Mas titingkad ang pag-uulit ni Medina sa nobelang *Salingdugo*. Halos kaparehong-kapareho ito ng *Moog*, pinalitan nga lamang ang mga pangalan ng tauhan, at ginawang mas ekstensibo ang naratibo.

Nagbubukas ang *Salingdugo* sa kabanatang may titulong “Ang Tanda.” (*Salingdugo* 1) Tulad sa *Moog*, rekoleksiyon din ang pambungad ng *Salingdugo*. Minumulto si Absalom Segundo ng kaniyang nakaraan, partikular, iyong alaala ng kaniyang pamilya, at ng bahay na kaniyang kinalakhan, ang Casa Primera (*Salingdugo* 3; 52). Ang naunang bersiyon nito sa *Moog* ay tinawag namang “bahay ka-Kalamba.”³ (*Moog* 41) Ang bugso ng malakas na hangin ang nagdulot ng rekoleksiyon na ito kay Absalom Segundo, tulad ng malakas na ulan at hangin rin ang nagbunsod ng rekoleksiyon ni Enrico sa ikatlong kabanata ng *Moog*.

Umurong ang panahon sa *Salingdugo* dahil naganap ang mga pangyayari sa nobela noong Batas Militar. Gayunman, kung simpleng paghahanda ng “information plan” ang paglalarawan sa trabaho ni Enrico sa *Moog* (77), inilantad na sa *Salingdugo* ang kalikasan ng trabahong ito. Nagsimula si Absalom Segundo bilang “information officer” ng delegasyon ng “First Lady” noong nagpunta ito sa Japan (16-17), at nang maglaon, tuluyan nang nagsilbi bilang bahagi ng PR team ng Malacañang. At gaya rin ni Enrico, anak siya ng isang babaeng tahimik at kombensiyonal, si Fortuna, at ng isang “medikong peryodistang makata” (53) na siyang namahala sa

---

3 Mayroong pagkakataon sa nobela na tinawag ring “bahay sa Calamba, ang ka-Kalamba” ang Casa Primera. Tingnan ang B.S. Medina, Jr. *Salingdugo* (Manila: DLSU Press, 1997), 69.

periyodiko nang dumating ang mga Hapon. (86) Nagkaroon din si Absalom Segundo ng isang nakatatandang kapatid na naging gerilya. (87) At gaya sa *Moog*, ang pangangatwiran sa kolaborasyon ay muling nauuwi sa salpukan ng pamilya at bansa, ng personal at politikal, na nauuwi sa paghihiwalay ng dalawa. Basahin ang sipi:

(Hindi naman kailangang magpasya pa; sa panahong iyon, mahirap ang mawalan ng hanapbuhay. Wala naman iyon sa larangan ng putukan; nasa larangan iyon ng paghahanapbuhay sa anumang paraan. Kung hindi nagpatuloy ang pasulatan saan iyon dadamputin? Sa klinika. Bakit hindi? *General Medicine* ang alam ng Tatay niya. Kaya nga hindi niyon pangahasan ang dinaramdam ng Nanay niya. Kay Dr. Manuling pinatingnan. Ayaw pa rin daw nitong tumanggap ng kahit anong bayad. Nagdadala lamang ang Nanay niya ng anumang lutuin. Suman sa latik. Tama.) Ngunit ang pasya ni Dr. Absalom Primero ay pasya para sa lalong nakararami sa pasulatan. “Para ito sa munting bayang ito,” sabi ng Tatay niya sa ilang kasamahan. At sinabi ng Tatay niya sa Nanay niya na bakit nga ba hindi magsusulat? “Trabaho lang ito.” (*Salingdugo* 86-87)

Lumitaw lamang bilang napilitang inosenteng kultural na kulaburetor (De Viana 9) si Augusto Gatdula at inihahambing pa nga sa mga bayani (bagaman palihis, at pakuwestiyon sa kanilang nagawa para sa bayan): “Si Dr. Gatdula. Gat. Gat Jose Rizal. Gat Andres Bonifacio. Wala namang mapatutunayang ginawa ang mga iyon.” (*Moog* 27) Mayroon ding asersiyon ang unang nobela sa kadalisan ng loob ni Gatdula, pero ibang tao ang bumabanggit rito; nanatiling tahimik si Gatdula sa kaniyang sariling mga motibasyon. Naiiba sa kanya si Absalom Primero. Binibigyang diin ng sipi sa itaas hindi lamang ang paghihiwalay ng pamilya sa bansa, kundi pinaabot pa ito sa usapin ng buhay at kamatayan, sa *survival*, kung may higing ng katwirang naturalistiko. Sa panahon nga naman ng digmaan, tila nagbabalik sa kahayupan ang tao. Kung hindi magtatrabaho para sa mga Hapon, mamamatay sila sa gutom. Walang silbi ang politika, ang bayan,

dahil tulad ng mga hayop sa gubat, ang mahalaga lamang ay manatiling buhay. May pangmamaliit sa kakayahan ng edukasyon na sumagip ng buhay—mediko rin ang ama, pero suko ang kaalaman sa karamdaman ng ina—at maging ang serbisyo ng isang eksperto ay ibinababa sa lebel ng pagkain: nakabubusog ito, hindi katulad ng pera na walang intrinsikong halaga.

Magkapareho ang sitwasyon na nagtulak kina Absalom Primero at Augusto Gatdula na ipagpatuloy ang pagpapatakbo sa diyaryo: nagkunwaring may sakit ang punong editor, at kinailangan ng kapalit. Ngunit kung ibabatay sa motibasyon at pag-unawa sa kanilang parehong sitwasyon, nagkakaiba sila. Maaaring isama si Gatdula sa mga tinaguriang kultural na kulaburetor na bagaman naging bahagi ng mekanismo ng propaganda ng mga Hapon, ay sadyang biktima ng mga pangyayari. (De Viana 9) Mas may huwisyong si Absalom Primero sa kaniyang mga desisyon, at hindi lamang simpleng biktima ng sitwasyon, dahil pinagsalita siya ni Absalom Segundo. Mailalarawan nga ang kaniyang mga pahayag bilang isang uri ng *doublespeak*: kapag ang mga kasamahan sa diyaryo ang kaharap, “para ito sa munting bayang ito”; kapag ang kausap ay sariling asawa, “trabaho lang ito.” May sangsang ang ganitong pananalita ng wika ng mga kulaburetor na nakikipagtulungan sa kaaway para isulong ang personal at oportunistikong mga layon.

Dahil sa pangangatwiran na ito, nalalambungan ng pagiging makasarili kahit ang tila “pagsasakripisyo” ni Absalom Primero na maging kabesa ng barangay, maliban pa sa pagiging editor, dagdag na responsibilidad para sa mga mananakop. “Para sa ikatatahimik natin” naman ang kaniyang katwiran. (*Salindugo* 88) Hindi malayong ang “natin” rito ay patungkol lamang sa pamilya, at hindi sa mas nakararami.

Ang ikatlong nobela, ang *Huling Himagsik*, ay isa namang dramatisasyon ng relasyon ng isang pamilya na muling pinanghimasukan ng politika. Ngunit sa pagkakataong ito, mas pahiwat ang pagtalakay nito sa trauma ng bansa, dahil mas tumutok sa relasyon na pinahagingan lamang sa *Moog* at *Salindugo*: ang tunggalian ng amang kulaburetor at anak na gerilya.

Ang ama sa *Huling Himagsik* ay si Juan Andres, isang heneral (*Huling Himagsik* 3). Asawa niya ang matapang na si Salvacion (16), at mayroon silang anak, si Israel, na naging isang rebelde na lumalaban sa pamahalaan

(14, 16). Kaiba sa naunang dalawang nobela, hindi masyadong nilinaw ang panahon sa nobelang ito. Hindi sapat ang mga espesipikong detalye para ilugar kung kaninong administrasyon ang pinagsisilbihan ni Andres.⁴ Pero ang binigyan ng diin sa pagkakataong ito ay ang nakaraan na nagmumulto sa kasalukuyan ng nobela: ang mga pag-aalsa at himagsikan noong ika-19 na dantaon sa Pilipinas.

Higit nang malinaw ang politikang kaakibat ng kolaborasyon sa pagkakataong ito—hindi na mga dayuhan ang nasa pamahalaan, at hindi rin naman diktador—bagaman mas nagiging komplikado ang itinatanghal na salpukan ng mga motibasyon. Maka-kaliwa si Israel, at tinitingnan ang kaniyang desisyon bilang pagpapatuloy sa digmaang bayan na sinimulan pa noong panahon ng Kastila, lalo na at mayroon itong pagkiling sa mga lumad; gobyerno naman ang pinapanigan ni Juan Andres. Kaiba sa paninindigan nina Augusto Gatdula at Absalom Primero, mas mapapangatwiranan ang paninindigan ni Andres na may pagsasaalang-alang siya sa kapakanan ng nakararami. Basahin ang siping ito:

Rebelde, *my foot!* Sino ba ang talagang rebelde? Ang naghahayag na siya’y kalaban ng gobyerno sa kapalpakan nito? Isang nagpapakitang-gilas na matapat siya sa usapin para sa mahihirap, pero hindi siya lulusong sa larangan, gaya ni Israel, gaya ni Salvaciong ina nito? O ang nagtatago ng gayong paninindigan, at gumagawa ng hakbang para maitangkakal ang pinagmamalasakitan? O sino ang rebelde? Ang nagsusuri sa problema? O ang kumikilos na nang di ganap ang paniwala sa nagsusuri pa? (24)

Kung babalikan ang interpretasyon ni Freud sa larong fort-da, at ihahalintulad si Medina sa batang inihahagis ang bola para lamang hilahin ito, tila nagkakaroon na ng hugis sa siping ito ang resolusyon sa trauma sa mga nobela ni Medina: hindi talaga maiiwasan ang pagsangkot ng pamilya sa mga usaping pambansa, at hindi laging malinaw ang distinksiyon sa tama at mali sa mga panahong nagaganap ito. Hindi lubos na masama ang

---

4 Kung ibabatay sa taon ng publikasyon—1998—maaaring ipagpalagay na administrasyon ni Ramos ang pinagsisilbihan ni Juan Andres. Ngunit binubura pa rin ito ng paulit-ulit na pagkuwestiyon ng nobela sa taon ng pangyayari.

mga kulaburetor dahil kahit personal ang kanilang motibasyon, mayroon din namang ibang nakinabang sa kanilang pakikipagtulungan sa kaaway, e.g. ang mga manggagawa sa palimbagan, ang mga kasama nila sa barangay. Gayundin, hindi dalisay ang intensiyon ng mga kumokondena sa mga kulaburetor, at nalalambungan din ng impluwensiya ng personal na posisyon ang kanilang mga desisyong politikal. At sa kaso ng mag-ama sa *Huling Himagsik*, lantaran nang kinuwestiyon ni Medina ang krisis sa awtentisidad na nasa ubod ng trauma ng kaniyang mga nobela: sino ba ang tunay na kakampi ng bayan, ang kulaburetor/taong gobyerno/ama o ang gerilya/rebelde/anak?

Ayon kay Rodi-Risberg, matapang ang panitikang trauma. Hindi ito kumukurap sa harapan ng inilalarawang “panlabas na reyalidad.” Basahin ang sipi:

literary works that depict trauma, rather than looking away from its external reality, often explain social causes of abuse and offer social critique. Narratives of trauma are concerned with socio-political, cultural, pedagogical, historical, and ethical issues and functions. In tackling the consequences of situations *in extremis*, trauma fiction signals an ethical function: it deals with both the causes for and the consequences of a particular traumatic experience from a more personalized, integrated, and complete scope than explorations into trauma in other fields may do. (15)

Matatagpuan ang katangiang ito sa mga nobela ni Medina: mayroong pagtatangka na hutukin ang dahilan ng traumatikong karanasan batay sa mga panlipunang salik. May implikasyon ito ng pagpapahalaga sa espesipiko at historikal na katangian ng nobela. Nagtangka rin ang kaniyang mga akda na ipaliwanag ang mga motibasyon ng mga taong inakusahang kaaway ng bayan sa mga kritikal na yugto ng kasaysayan.

Gayunman, mayroon pa rin itong kakayahan na burahin ang mismong mga katangian na ito—ang historikal at espesipiko—at makikita ito sa mas eksplisitong demonstrasyon ni Medina ng relasyon ng nakaraan at kasalukuyan sa *Huling Himagsik*—tulad ng ama at ninong ni Enrico sa *Moog*, mistulang anino sila ng isa’t isa—dahil sa pagsasalitan, kundi man

pagsasalimbayan, ng mga inilalahad na pangyayari sa nobela. Ang mismong estilo rin na pinili ni Medina ay maaaring ikawing sa modernistang stream-of-consciousness—na maaari ring ituring na fantasmagoriko kung papansinin ang walang kaayusang agos ng panahon, imahen, at pagsunod sa lohikang hindi ginagabayan ng realism—dahil halos lahat ay nagagagap lamang ng mambabasa sa pamamagitan ng kamalayan ni Juan Andres—at ang kamalayang ito ay pasikot-sikot, panay ang pakikipagbalyahan sa mga lumipas na pangyayari, na nag-aanyo bilang mga talatang nakapanaklong. Sinasalamín din ito ng estruktura ng nobela: napapagitnaan ang kabanatang nagbabalik-tanaw ng dalawang “aklat” na nasa kasalukuyan ang panahon. Tingnan halimbawa ang siping ito, na naglalarawan ng pagsasalimbayan sa isip ni Andres ng pagdedesisyon tungkol sa pagligtas sa buhay ng isang rebeldeng babarilin, ng alaala ng nakaraan, habang binabalikan niya sa isip ang panahon na naging bihag siya ng mga sosyalista:

Muli, tumigil ang mundo. Nalampasan na niya, ni Juan Andres, ang mga iwa sa lupang sinugatan ng mga sunud-sunod na putok. Kanina. Ngayon may mga iwa sa kanlungan, mga iwang sugat ng mga nagdaang paghahamok. *Viva la independencia...* Mabuhay! Ngunit sa ibang sugat sa katawan ng kanlungan—Mamatay ang suwail! Sino ang suwail? “Magsama-sama!” May mga gurlis, guhit, karit, krus, kris? (Yaon din ba ang kanlungan ni Maypag-asa noon? Kasama ang Jacinto, Plata, Arellano. Yaon din ba?) Ginigiyagis ng ilang gunita si Juan Andres. Gunita ng isang yungib isang Biyernes Santo. Biyernes Santo bang muli? Tuwing ganitong kakanlong sa yungib, naghihingalo ba ang kaluluwa? O yumao na ang katawang lupa? O mababanaagan na ba ng bagong kaayusan? (84)

Tulad ng ginagawa ni Flaubert at ng mga realista, nilalabusaw niya ang panahon at pagkilos, ngunit hindi para lansihin ang mambabasa at papaniwalain sa isang artipisyal na kariktan ng kaayusang realistiko sa papel, kundi para lusawin ang pagkakaiba ng dalawa. Tulad ng paglalarawan ni Auerbach sa pagkalusaw ng partikularidad ng kasaysayan ng Bibliya, patungo sa pagbabanyuhay bilang alegorya (*Scenes from the Drama* 67-

76), sa walang tigil na pagsasalpok ni Medina sa nakaraan at kasalukuyan ng kaniyang nobela, lumulutang din ang naratibo, at maging ang tauhan mismo ay nawawalan ng historikal na panimbang. Kaya nagkakaroon ng lohika ang mga ganitong uri ng pagtatanong at pagdududa sa nobela: “Nilundag niya ang may hawak ng riple. Remington? Remington ng 1896? Remington ng 1945? Remington ng 1986? Remington ng 1998.” (3)

Sa kaniyang tatlong nobela, tinuntungan ni Medina ang kasaysayan para iangat ang kaniyang naratibong inuulit-ulit sa estado ng alegorya, sa estado ng partikular at unibersal. Partikular ito, dahil laging sinasala sa lente ng personal at pamilya, at maging sa bansa, ngunit unibersal ito dahil mayroong tungkuling etikal—ano ang tama at mali?—at dahil ang pambansa at politikal na drama ay nagbabanyuhay bilang dramang saykoanalitikal: ang negosasyon ng kapangyarihan ng ama at anak, ina at anak. Ang mga nobela ni Medina ay tila isang larong pampanitikang fort-da: kinailangan niyang ulit-ulitin ang kuwento tungkol sa kolaborasyon, ang pagkawasak ng imahen ng ideyalisadong figura ng ama, ang panghihimasok ng bansa sa pamilya, para maging katanggap-tanggap ang sakit, mapaghilom ang kaniyang trauma.

Sanggunian

- Almario, Virgilio S. General Editor. *UP Diksiyonaryong Filipino*. Pasig City: Anvil Publishing, Inc., 2001. Print.
- Auerbach, Erich. *Scenes from the Drama of European Literature: Six Essays*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984. . Print.
- Blake, William. *The Book of Urizen*. Florida: University of Miami Press, 1966. Print.
- De Viana, Augusto. *Kulaboretor: The Issue of Political Collaboration During World War II*. Manila: University of Santo Tomas Publishing House, 2003. Print.
- Flaubert, Gustave. *Madame Bovary*. London: Bantam Books, 1972. Print.
- Freud, Sigmund. *Complete Works 1890-1939*. Ebook.
- Freud, Sigmund. *Beyond the Pleasure Principle*. New York and London: W. W. Norton and Company, 1961. Print.

- Hartmann, Geoffrey. "On Traumatic Knowledge and Literary Studies." *New Literary History*, Vol. 26, No. 3, Higher Education (Summer 1995), 537-563. Print.
- Medina, B. S., Jr. *Huling Himagsik*. Manila: De La Salle University Press, 1998. Print.
- Salingdugo*. Manila: De La Salle University Press, 1997. Print.
- Moog*. Manila: De La Salle University Press, 1991. Print.
- Pintig: kalipunan ng mga sanaysay*. Makati, Rizal: Philippines Free Press, Inc., 1969. Print.
- Rodi-Risberg, Marinella. *Writing Trauma, Writing Time and Space: Jane Smiley's A Thousand Acres and The Lear Group of Father-Daughter Incest Narratives*. Monograph. University of Vaasa. 2010. Print.
- Wood, James. *How Fiction Works*. New York: Picador, 2008. Print.